

■ NINA SIMONS
‘PARTICIPATORY MUSEUM’
RODE DRADEN EN COMMENTAAR

COLOFON

Auteur

Jacqueline van Leeuwen (FARO) en Tine Rock (Stedelijke Musea Hasselt)

Verantwoordelijke uitgever

Marc Jacobs, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw, Priemstraat 51, 1000 Brussel

Wettelijk Depot

D/2013/11.524/16

Brussel, november 2013

De Creative Commons Naamsvermelding-Niet-commercieel-Geen Afgeleide werken 2.0 België Licentie is van toepassing op dit werk.

Ga naar <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/be/> om deze licentie te bekijken.

VIJF UITGANGSPUNTEN VAN PARTICIPATIE	5
HET ME-TO-WE-SCHEMA	6
Vertrekken vanuit ME.....	6
Hoe kan je sociale interactie aanmoedigen (van ME naar WE gaan?)	7
Zorg voor sociale objecten	8
VIER TYPES PARTICIPATIE	10
Bezoekers dragen kleine elementen bij: een duidelijk kader	11
Samenwerking: de rollen in een participatief traject.....	11
Cocreatief: makelaardij en open innovatie	12
Hosting: welke grenzen zijn er nodig?.....	13
EVALUATIE EN OPVOLGING.....	14
CONCLUSIE.....	15

Erfgoed brengt mensen samen. Maar hoe kunnen erfgoedorganisaties een band met hun publiek opbouwen? Hoe kunnen zij met het publiek in dialoog gaan over de collectie? En hoe kunnen bezoekers actief meewerken en participeren?

Een eerste stap op weg naar een antwoord is het boek *The participatory museum* van Nina Simon¹. Volgens Simon zou een intensieve publiekswerking de drijvende kracht van elk museum moeten zijn. Een echt participatief museum wordt zo een plaats waar bezoekers “inhoud kunnen creëren, delen en met anderen in contact kunnen komen over die inhoud.”

Die dialoog komt echter niet automatisch tot stand. Een museum moet hiervoor duidelijke doelstellingen formuleren en concrete kaders bieden. In haar boek geeft Nina Simon tal van praktische tips en voorbeelden. Een leesgroep van Vlaamse erfgoedwerkers ging in het najaar van 2012 met haar werk aan de slag.

Deze samenvatting gidst u vlotjes door de rode draden uit het boek. Bovendien maakten we een paar schema's die bij het opzetten van een participatief traject van pas kunnen komen. De tekst weerspiegelt de mening van de leesgroep en verwijst naar de ervaringen die Angela Jannelli (Historisches Museum Frankfurt) met Simons boek heeft opgedaan.

Dat het boek naar meer smaakt, bewijzen deze quotes van leesgroepleden:

“De verschillende vormen en stadia van participatie vormen een goed kader om projecten aan af te toetsen. We hanteerden dit kader bij onze reflectie over de participatievormen die we wilden activeren bij de ontwikkeling van de nieuwe permanente tentoonstelling ‘De schuur uit Oorderen.’” (Sofie Clerix, Bokrijk)

“Ik vond de vijf ontgoochelingen van bezoekers die Nina Simon in de inleiding beschrijft zeer confronterend en motiverend om participatieve projecten op te zetten.” (An Sysmans, KMSKA)

“Bij het design en conceptualiseren van een erfgoedproject, probeer ik vanaf nu te kijken op welke manier we de inspraak van het publiek kunnen vergroten door participatie van datzelfde publiek na te streven. Met tijdelijke, momentane en kleinschalige erfgoedprojecten is dit niet evident. Maar participatie kan breed gezien worden (kijk maar naar de diverse ‘*stages of participation*’ die Nina Simon beschrijft). Het gaat niet zozeer over het maken van een interactieve tentoonstelling, maar wel over hoe u de inhoud participatief tot stand kan brengen.” (Katrijn Meirlaen, VGC)

“Het museum moet zich bewust zijn van zijn eigen rol in een participatief project. Het kan de inhoud en betekenis van participatieve inbreng kaderen, interpreteren, onderzoeken ... Hoe kan een participatief project dus ook zó vormgegeven worden, dat het museum én de participanten sámen tot een nieuwe betekenis komen. En om het helemaal af te maken: hoe kunnen ze sámen een nieuwe, blijvende gemeenschap vormen rond een bepaald gegeven?” (Tine Rock, Stadsmus Hasselt)

“Wat voor mij veel te veel ontbreekt in de hele *participatory*-discussie is de rol van kennis en expertise binnen de museale context. Binnen het hele *participatory*-verhaal mag en kan het deel diepgaand wetenschappelijk onderzoek niet ontbreken opdat *participatory* anders een Walibi-ervaring dreigt te worden (al dan niet met duurbetaalde voorsteekpas). Het is door het delen van kennis dat mensen ook mondiger worden, zich kunnen emanciperen, deelgenoot en zelfs ambassadeur worden van musea en erfgoedorganisaties.” (Philip Meersman)

---

¹ N. SIMON, *The Participatory Museum*. Santa Cruz, Museum 2.0, 2010.

VIJF UITGANGSPUNTEN VAN PARTICIPATIE

Volgens Nina Simon is een participatief museum een plaats waar bezoekers “inhoud kunnen creëren, en delen en met anderen in contact kunnen komen over die inhoud.” Om dit te bevorderen, vertrekt ze van vijf uitgangspunten:

- ▶ **Geef elke bezoeker de mogelijkheid om bij te dragen.** Participatie is meer dan af en toe een focusgroep organiseren als voorbereiding op een tentoonstelling. Elke bezoeker moet de mogelijkheid krijgen om een bijdrage te leveren, interesses te delen, andere mensen te ontmoeten en zich betrokken te weten.
- ▶ **Focus niet op een actieve, spontane bijdrage van bezoekers.** Onderzoek naar websitebezoek wees uit dat slechts 1% van de mensen echt spontaan een bijdrage doet (een blog begint bijvoorbeeld). 9% geeft een beetje commentaar en 90% laat helemaal niets weten maar kijkt enkel toe.
- ▶ **Bied een duidelijk afgebakende context voor interactie (*scaffolding*).** Bezoekers hebben wat comfort nodig om actief aan de slag te gaan. Met een witte muur, een pot verf en een vage opdracht om iets op de muur te schilderen, krijgt u mensen niet in beweging. Door hen echter heel concreet te vragen een vis te schilderen en door ook zelf al een paar eenvoudige vissen af te beelden, kan u de drempel aanzienlijk verlagen. Het hoeft ook niet altijd een creatie te zijn: vraag mensen om bij te dragen door zaken te selecteren, voor favorieten te stemmen of de tentoonstelling te becommentariëren.
- ▶ **Geef aan op welke manier de bezoekers de erfgoedorganisatie kunnen helpen.** Laat hen weten dat de participatieve elementen meer zijn dan puur entertainment. Toon de link met het beleid of de missie van de organisatie aan. En zeg ook eerlijk wat je met de bijdrage van de bezoekers gaat doen.
- ▶ **Neem de persoonlijke interesses van de bezoeker als vertrekpunt.** Persoonlijke verhalen en linken met de eigen leefwereld bieden herkenning. Deze ervaringen delen is een eerste stap tot interactie (zie ook verder: het ME-to-WE-schema).

Onze commentaar

Nina Simon geeft aan dat 90% van de bezoekers toekijkt, en dat je de persoonlijke interesse én motivatie van de bezoekers van een museum als uitgangspunt zou moeten nemen. Wij stellen ons daarbij de vraag of het louter ‘esthetisch of intellectueel beleven’ dan niet verloren dreigt te gaan in een poging om musea participatief te maken. Willen Vlaamse bezoekers wel actief participeren? Anderzijds geloven we wel in ‘*scaffolding*’: het bieden van een duidelijk afgebakend kader voor interactie.

We voelen ook aan dat Nina Simon een radicaal andere visie op bezoekers heeft. Angela Jannelli van het Historisches Museum in Frankfurt, spreekt van bezoekers als “*users*”: zij kunnen het museum gebruiken om kennis op te doen en hun eigen expertise te delen. Zo gaat het museum deel uitmaken van de hedendaagse maatschappij. De museummedewerkers krijgen dan eerder de rol van coach.

■ HET ME-TO-WE-SCHEMA

De basisstelling van Nina Simon is dat sociale interactie binnen de museummuren of in het kader van een erfgoedproject begint bij het persoonlijke of individuele. Vervolgens kan er met anderen in interactie gaan worden. Nina Simon onderscheidt vijf belangrijke fasen in het groeien naar interactiviteit:

1. ME: de individuele bezoeker neemt informatie op.
2. De individuele bezoeker reageert op de informatie.
3. De individuele bezoeker is zich ervan bewust dat de bijdragen op een centraal punt verzameld worden.
4. Individuele bijdragen worden zichtbaar gemaakt voor de andere bezoekers: zij kunnen zien hoe anderen reageerden of wat de mening van de anderen is.
5. WE: de bezoekers gaan onderling in gesprek.

Nina Simon licht vervolgens toe hoe u persoonlijke ingangen zoekt en welke technieken u kan gebruiken om dialoog aan te moedigen.

Vertrekken vanuit ME

Bezoekers persoonlijk behandelen is volgens Nina Simon het beste vertrekpunt, maar hoe brengt u dat in de praktijk? Een paar ideeën uit hoofdstuk 2 van het boek:

- ▶ **Neem de interesse van de bezoeker als uitgangspunt** en niet de eigen collectie of boodschap. Probeer persoonlijke ingangen te vinden, werp een andere blik op de collectie en maak verbindingen met de leefwereld van uw bezoekers.
- ▶ **Persoonlijke contacten met medewerkers** geven de erfgoedorganisatie een gezicht en verlagen de drempel. Een blik achter de schermen bieden of medewerkers tips laten geven, werkt dit persoonlijke gevoel sterk in de hand.
- ▶ **Werk met profielen die het bezoek structureren.** Vanuit welke invalshoek wil uw bezoeker de tentoonstelling bezoeken? Is hij of zij geïnteresseerd in sport? Of eerder in mode?
- ▶ **Geef uw bezoeker iets mee naar huis** en link zo verschillende bezoeken aan elkaar. Laat hen bijvoorbeeld een kaartje naar zichzelf opsturen. Werk met een klantenkaart of een lidmaatschap.

Onze commentaar

Dit hoofdstuk deed ons denken aan de Starbucks-aanpak. Zijn die persoonlijke ingangen niet heel erg Amerikaans? Werkt dit wel op dezelfde manier voor een Europees publiek? Wil dat wel met de voornaam aangesproken worden of in een profiel geduwd? Wil het 'gecoacht' worden naar een optimale ervaring? Een museum moet erop bedacht zijn dat deze (vormelijke) persoonlijke aanpak ook het gevaar van blikvernaauwing met zich meebrengt, terwijl het museum als expert net mensen kan inspireren tot nieuwe inzichten.

De eerste fase, de ME-fase, is in veel Vlaamse musea klassiek aanbodgericht: het museum kent/weet/onderzocht dit en vertelt dit aan het publiek. Meer vertrekken vanuit de bezoeker is dus zeker een uitdaging. We geloven wel in het nut van deze aanpak, maar het is belangrijk om ook hier al te waken over de inhoud. Als een museum kiest voor deze (vormelijke) persoonlijke benadering, en ook zijn verhaal daarop ent, dan moet het zich bewust zijn van zijn rol in zo'n relatie: hier staat het museum aan het roer, met (als enige) genoeg kennis van de kaarten om de bezoeker tot de optimale beleving te varen. Zou participatie niet eerder moeten betekenen dat publiek en museum samen de koers uitzetten? Het mag met andere woorden geen vormelijk Starbucks-spelletje worden, het moet nog ergens over gaan.

Hoe kan je sociale interactie aanmoedigen (van ME naar WE gaan?)

Na de persoonlijke benadering volgt het moment waarop mensen met elkaar aan het praten gaan. Dat doen mensen niet zomaar. Er kunnen enorme barrières zijn om iets te vertellen aan een wildvreemde. In het derde hoofdstuk van *The Participatory Museum* laat Nina Simon aan de hand van enkele voorbeelden zien hoe een museum deze drempels kan wegnemen en mensen kan aansporen tot dialoog:

- ▶ **Laat mensen weten hoe andere bezoekers erover denken.** Dat kan heel eenvoudig door mensen bijvoorbeeld te laten stemmen en vervolgens het resultaat te tonen. Zo kunnen bezoekers hun eigen standpunt met dat van anderen vergelijken. Dit is vaak een eerste stap, maar leidt niet automatisch naar verdere interactie. Mensen hebben vaak nog een extra duwtje nodig om echt met elkaar te gaan praten.
- ▶ **Schep een vertrouwenwekkend kader, waarin mensen controle houden.** Dwing niemand tot interactie, laat mensen ook gewoon toeschouwer zijn als ze dat liever willen. Maar geef ook aan dat iedereen mee kan doen. Nina Simon geeft hier het voorbeeld van *touch tables* waarop mensen zowel individueel kunnen werken als in een groep.
- ▶ **Creëer een context die mensen aanspoort met anderen contact op te nemen.** Nina Simon geeft voorbeelden van evenementen waar expliciet werd aangegeven dat mensen advies konden vragen, of met een ervaringsdeskundige konden praten (*the human library*). Mensen badges laten dragen waarop ze de thema's noteren waarover u hen mag aanspreken, werkt ook.
- ▶ **Communiceer duidelijk over de spelregels van de interactie.** Geef aan wat u verwacht en wat de impact zal zijn. Wat gebeurt er met de bijdragen? Vindt er een selectie plaats? Welke acties worden gevraagd (niet te veel tegelijk!)?

Bovenal is het belangrijk dat een museum duidelijke doelen en een strategie voor participatie formuleert. Wil u vooral dat mensen met elkaar in dialoog gaan, één op één? Of wil u mensen in groep laten nadenken? Is het de bedoeling dat bezoekers samen iets maken en elkaar helpen? Formuleer naast inhoudelijke doelen voor het museum ook expliciete netwerkdoelen: niet elke interactie moet bijdragen tot een wetenschappelijk verantwoorde dataverzameling, sociale interactie en participatie zijn ook een doel op zich.

Onze commentaar

Slechts een heel klein deel van de bezoekers ziet musea als een plaats waar ze sociale contacten kunnen leggen. Er is dus wel wat extra aandacht nodig om drempels weg te nemen. We vinden het ME-to-WE-schema een interessant uitgangspunt, maar we hebben ook onze bedenkingen. Zo dreigt de inhoud uit de boot te vallen naarmate men verdere stappen op deze participatieladder zet. Nina Simon noemt de inhoud expliciet in stappen 1 en 2 maar daarna lijkt het haar meer te gaan over sociale interactie, participatie als doel op zich, los van de inhoud. Maar is het dat wat we willen en waar we naar willen streven? We willen toch participatie óver iets? En -idealiter- de vorming van een erfgoedgemeenschap rond dat thema (*ownership*)?

We onderstrepen het belang van duidelijke doelstellingen voor participatie, maar daarmee kan een museum niet volstaan. Om op te klimmen naar fases 2-4 is een begeleider nodig. Ofwel een persoon (een gids bijvoorbeeld), ofwel een platform.

Daarnaast hebben we ook veel vragen bij de duurzaamheid van deze sociale interactie op niveau 5. Nina Simon doet daar geen uitspraken over, maar wat gebeurt er op langere termijn met de verzamelde informatie? Zeker als mensen objecten meebrengen of produceren in het museum zijn er vragen te stellen bij selectie en collectiebeleid. Nina Simon spreekt zich daar verder niet over uit.

We willen dus graag een zesde fase aan het schema toevoegen: het museum als thuisbasis van een gemeenschap die aan een bepaalde inhoud wil werken. Zo krijgt de sociale interactie meer inhoud en een duurzamer karakter.

6 ONZE TOEVOEGING: Museum als thuisbasis van een gemeenschap rond een inhoud

Zorg voor sociale objecten

Het weer, de honden aan de leiband, de crisis, een taartengooier, een voorbijrijdende ambulance ... allemaal neutrale onderwerpen, waarover mensen op een 'veilige' manier kunnen praten, zonder al te veel over zichzelf te moeten prijsgeven. Dit soort onderwerpen noemt Nina Simon *social objects*, onderwerpen die mensen aanzetten tot een gesprek. Volgens Nina Simon hebben sociale objecten de volgende eigenschappen:

- ▶ **Persoonlijk:** als u een persoonlijke band hebt met een sociaal object komen de verhalen makkelijk los. Mensen van eenzelfde generatie hebben bijvoorbeeld een persoonlijke band met een kinderprogramma van weleer.
- ▶ **Actief:** sociale objecten kunnen zich onverwacht opdringen in de ruimte en zijn dan moeilijk te negeren. Omdat ze veel geluid maken (een ambulance), omdat een fontein plots mensen natspuit ...
- ▶ **Provocatief:** sociale objecten verbazen mensen en lokken reacties uit. Bijvoorbeeld door onverwachte combinaties van objecten te tonen of contrasten zichtbaar te maken.
- ▶ **Relationeel:** voorwerpen die door meerdere mensen moeten worden bediend, waar je hulp bij nodig hebt, zijn ook sociale objecten: zo moeten bezoekers elkaar instructies geven en taken verdelen.

Maar hoe maakt u van museumstukken sociale objecten? Vijf tips van Nina Simon:

- ▶ **Vragen stellen aan de bezoekers** en hen aansporen om hun reacties te registreren voor volgende bezoekers. Nina Simon raadt aan vooral open vragen te stellen die de link leggen naar de persoonlijke leefwereld van de bezoeker of die speculatief zijn (wat zou u doen in dit geval? Wat vindt u belangrijk bij het organiseren van een feest? ...) Focus de vragen op de bezoeker en niet op het object.

- ▶ **Performance of re-enactment geeft leven aan de objecten**, net als interactieve gidsbeurten. Ook een speciaal evenement, zoals een avondopening, een gidsbeurt in het donker door blinden, of een verhalenverteller kunnen sociale interactie uitlokken. Belangrijk hierbij is dat het ondersteunen van een dialoog met de bezoekers het uitgangspunt blijft, anders wordt het al snel louter entertainment.
- ▶ **Provocatieve scenografie** die onverwachte combinaties maakt van objecten, die zaken uit hun context haalt, die verontwaardiging uitlokt. Zet bezoekers bijvoorbeeld op het verkeerde been en confronteer hen daarna met hun vooroordelen.
- ▶ Geef **duidelijke instructies** hoe mensen een bepaald object in beweging moeten zetten of hoe ze een spel moeten spelen. Dit sluit aan bij het scheppen van een vertrouwenwekkend kader waar we eerder van spraken. Mensen kunnen zelf beslissen of ze al dan niet meedoen en hebben een beeld van de acties die van hen worden gevraagd.
- ▶ **Bezoekers kunnen objecten delen** met hun vrienden en familie. Dit betekent dat u hen moet toestaan om foto's te nemen en te delen via de sociale media. Maar het kan ook eenvoudiger: ze kunnen postkaarten meenemen of tips voor volgende bezoekers achterlaten.

Onze commentaar

De theorie van de sociale objecten is een interessant uitgangspunt, vooral om na te denken over scenografie en rondleidingen. Een sociaal object kan een goede *eyeopener* zijn bij de start van een tentoonstelling. Maar het kan ook tijdens het parcours nieuwe energie opwekken.

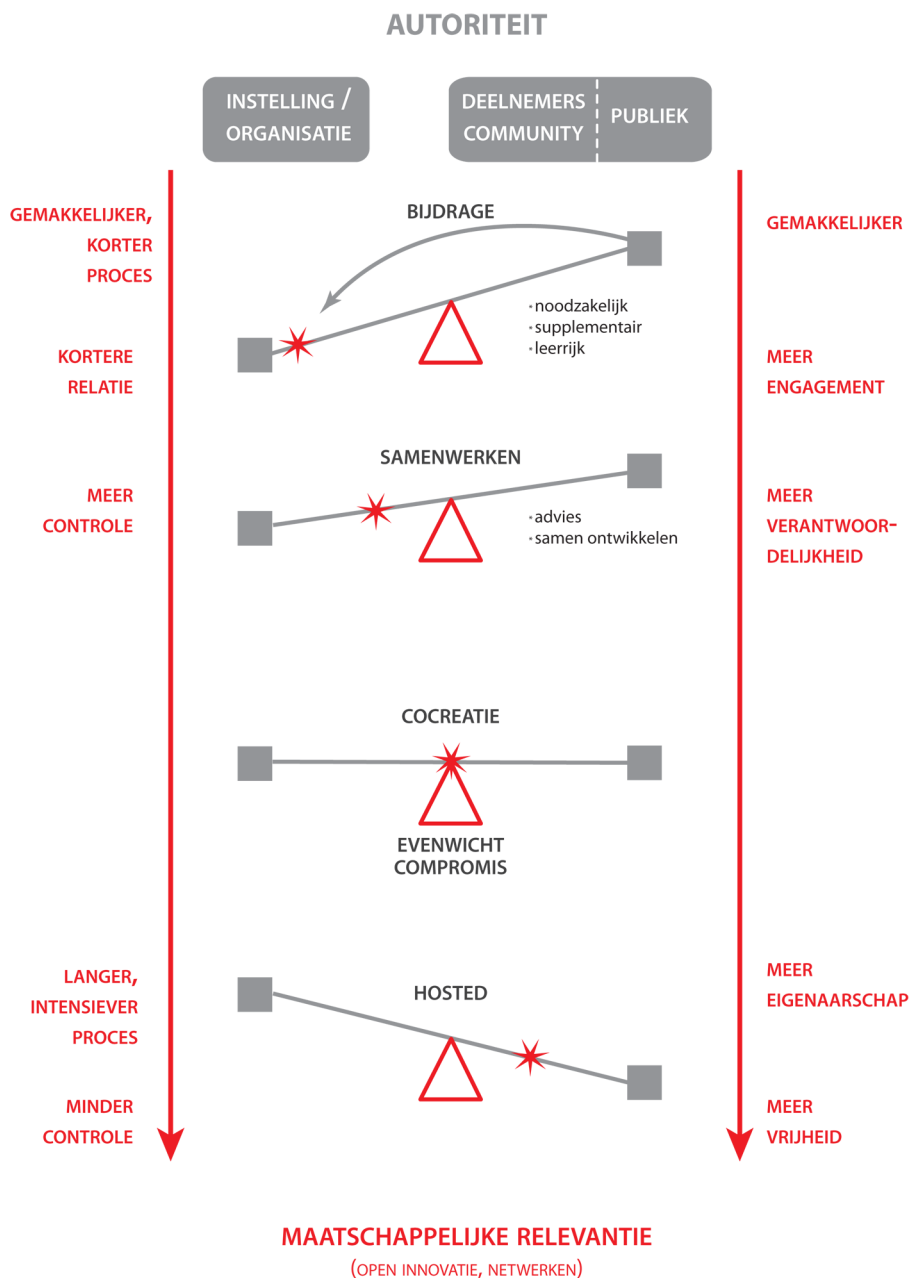
Doordenkend op dat verrassingseffect kan het een goed idee zijn om participatieve trajecten buiten de muren van het museum te organiseren. Nina Simon geeft daar geen voorbeelden van, maar Angela Jannelli heeft wel veel ervaring op dat vlak met het *'Statlabor unterwegs'*. Mensen krijgen zo de kans om met andere ogen naar hun eigen omgeving te kijken. En anderzijds kan het museum sociale objecten die al ter plaatse zijn, gebruiken om interactie te stimuleren.

VIER TYPES PARTICIPATIE

Het tweede deel van *The Participatory Museum* behandelt vier types participatieve projecten:

- ▶ **Bijdrage:** bezoekers kunnen tijdens het bezoek ideeën uiten of suggesties doen.
- ▶ **Samenwerken:** actief meewerken aan projecten die het museum heeft opgezet.
- ▶ **Cocreatie:** samen met het museum nadenken over doelen en uitwerking van nieuwe projecten.
- ▶ **Hosted:** gebruikmaken van (zalen in) het museum voor de eigen doelen.

In dit overzicht van projecten neemt de actieve betrokkenheid van het publiek toe en verandert het spanningsveld tussen de doelen van de organisatie en de doelen van de deelnemers. Bij de eerste groep helt de balans over naar het museum dat de doelen bepaalt en veel controle heeft. Aan het andere uiterste staan de hostingprojecten, die de doelen van de deelnemers centraal stellen en de controle van het museum haast minimaal maken. Tiny T'Seyen van de Erfgoedcel Leuven vatte dit voor ons samen in een overzichtelijk schema.

Onze commentaar

We mogen dit overzicht van projecten niet als een groeischaal opvatten. De ene werkvorm is niet beter dan de andere: welke vorm het beste past hangt af van de doelen die u nastreeft. De waarde van dit schema is dat het ons helpt om bewust beslissingen te nemen en de implicaties ervan te beseffen. Participatief werken brengt altijd een kans op falen met zich mee. Het museum moet beslissen hoever het wil gaan in die onzekerheid, en hoeveel controle het wil lossen.

Bij Nina Simon staat niet de inhoud, maar wel het doel centraal: wat wilt u bij het publiek bereiken? Dit is een aanpak die erfgoedcellen al wat makkelijker kunnen uitspelen dan musea. Daar botst gemeenschapsvorming soms met de opdracht van collectiebeheer. Als u dat wil veranderen, moet u dus eigenlijk de kernopdracht van musea veranderen (en de vraag is of we dat wel willen?).

Bezoekers dragen kleine elementen bij: een duidelijk kader

Het betreft hier een kleine, korte interactie met bezoekers. Het museum heeft controle over wat de mensen kunnen bijdragen en in welke vorm dat gebeurt. Hierbij kunnen verschillende doelen worden nagestreefd. Zo kan een bijdrage van een bezoeker extra informatie opleveren, eerder een educatief nut hebben of juist de kern van het project uitmaken. Voor al deze gevallen geeft Nina Simon de volgende tips:

- ▶ **Zorg voor een duidelijk kader** waarbinnen mensen een bijdrage kunnen leveren (duidelijke aanwijzingen en niet te complex: de bijdrage mag niet te veel tijd vragen).
- ▶ **Zorg voor een aantal voorbeelden** die duidelijk maken wat er precies wordt verwacht. Zorg er wel voor dat die voorbeelden realistisch zijn. Gebruik bv. geen glossy bijdragen van beroemdheden, bezoekers zullen dan al snel denken dat ze er niet aan kunnen tippen. Let erop dat de voorbeelden die u gebruikt met dezelfde middelen zijn gemaakt die ook de bezoekers kunnen gebruiken.
- ▶ **Bepaal of het nodig is om bijdragen te selecteren** en hoe u dat gaat doen. Het is heel belangrijk om open te communiceren over die selectie: zorg dat iedereen weet wat de criteria zijn en binnen welke tijdspanne er een positief of negatief antwoord kan verwacht worden.

Onze commentaar

Bij Nina Simon staat niet zozeer de inhoud, als wel het doel centraal: wat willen we precies bereiken bij het publiek? Dat kan moeilijk zijn voor bepaalde gidsen, die kennisdeling en inhoud als uitgangspunt nemen. Als we hen vragen het publiek meer centraal te stellen, krijgen zij soms het gevoel alle controle te verliezen. Maar controle over de inhoud is nog iets anders dan de regie in handen houden. Misschien kan dat idee wat houvast en zekerheid bieden?

Angela Jannelli gaf aan dat het museum mensen en bijdragen vooral serieus moet nemen. U moet het menen, en dat ook uitstralen. Bijdragen selecteren is soms noodzakelijk. Via een virtueel verlengstuk kan u vaak wel alle bijdragen tonen en op die manier alle deelnemers een forum geven.

Samenwerking: de rollen in een participatief traject

Dit zijn projecten van een langere duur, opgezet door het museum. De doelen en de uitkomst liggen op voorhand vast en zijn door de staf bepaald. Het museum heeft de leiding en de controle, de deelnemers werken mee, vaak samen met stafleden. Deze categorie omvat volgende subtypes:

- ▶ Consultatie: aftoetsen wat de doelgroep ervan denkt.
- ▶ Samen ontwikkelen van een project, bijvoorbeeld door deelnemers onderzoek te laten doen, of eigen expertise en vaardigheden te laten inbrengen.

Een sleutelwoord in het welslagen van dit soort projecten is vertrouwen. Het museum moet vertrouwen geven aan de deelnemers en hen alle kansen geven om een waardevolle bijdrage te leveren. De deelnemers moeten er op kunnen vertrouwen dat hun bijdrage gewaardeerd en gerespecteerd wordt. Het kan daarom zinvol zijn om een vergoeding te bieden in natura of bijvoorbeeld een competentiebewijs mee te geven.

In het kader van dit vertrouwen is het volgens Nina Simon heel belangrijk om goed te bepalen welke rol de stafleden spelen. Zij pleit ervoor om de volgende vier rollen strikt af te bakenen:

- ▶ Projectleiders, die het project opzetten en de timing in de gaten houden;
- ▶ community-medewerkers, die vooral nauw met de deelnemers samenwerken, maar niet de eindverantwoordelijkheid hebben;
- ▶ instructeurs, die de deelnemers opleiden;
- ▶ opdrachtgevers, die uiteindelijk de selectie maken en bepalen wat er wel of niet wordt getoond.

Onze commentaar

In de praktijk lopen deze rollen door elkaar, en dat kan soms heel moeilijk zijn. Zo ligt het heel gevoelig als de begeleider van de deelnemers ook de selectie maakt. Tijdens ons gesprek met Angela Jannelli kwam dat ook ter sprake. In de projecten die zij organiseert, zijn deze rollen bewust heel strikt van elkaar gescheiden: als begeleider van gemeenschappen laat ze het maken van een selectie bewust over aan haar collega's.

Het model van Nina Simon helpt ons om de rollen in een participatief traject beter te definiëren. Wij zouden nog een onderscheid willen maken tussen:

- ▶ Publiekswerkers: willen vooral de inhoud op een goede manier doorgeven, en zijn dus een tussenschakel tussen inhoud en publiek.
- ▶ Gemeenschapswerkers: stellen gemeenschapsvormende doelen centraal. Eerder een soort coaches.

Angela Jannelli is zo'n gemeenschapswerker. Zij geeft aan dat dit een sterke sociale rol is en dat het daarom soms moeilijk is om een duidelijke grens te trekken tussen werk en privé, zowel wat de werkuren als wat de relaties met de deelnemers betreft: zij zijn geen vrienden!

Cocreatief: makelaardij en open innovatie

Dit zijn projecten waarbij het initiatief, de doelen, de opzet en het uiteindelijke resultaat in overleg met de deelnemers tot stand komen. Vaak is empowerment van erfgoedgemeenschappen het belangrijkste doel. Dit soort projecten begint heel open, om dan samen met de deelnemers te worden geconcretiseerd.

Volgens Nina Simon spelen hierbij de volgende uitgangspunten een belangrijke rol:

- ▶ Museummedewerkers moeten hun eigen verwachtingen of concepten kunnen loslaten en openstaan voor nieuwe, andere ideeën van de deelnemers. Zij moeten bereid zijn om het project zo te laten evolueren dat het de meeste meerwaarde voor de deelnemers oplevert.
- ▶ Museumstaf en deelnemers moeten elkaars doelen en belangen respecteren. Nina Simon raadt dan ook aan om voor de duur van het project gezamenlijk een lijst regels en afspraken op te stellen waarin wordt opgenomen wat kan en wat niet kan.
- ▶ Zorg dat heel de organisatie deze visie deelt. Er is namelijk ook een valkuil: in dit soort projecten laat het museum een deel van de controle los. Bovendien is het museum niet de enige 'eigenaar' van het resultaat.

Volgens Nina Simon sluit u dit soort projecten beter niet op in de afdeling publiekswerking. Ze raadt musea aan een gedeelde visie te formuleren over de participatie van gemeenschappen en te bepalen in hoeverre controle en inhoud kunnen losgelaten worden.

Onze commentaar

Dit soort projecten vereist een grote mentaliteitswijziging van een museum. De erfgoedprofessionals moeten immers openstaan voor het idee dat ze geen monopolie op de kennis hebben. Expertise bevindt zich in een netwerk, waarin alle partijen gelijk zijn. Geen hiërarchie dus, en veel minder controle. In dit model wordt informatie open gedeeld en verrijkt door sterke interactie, waarbij het museum wel de uiteindelijke regie houdt.

Dit doet ons sterk denken aan het ‘makelaardijconcept’ dat FARO, tapis plein en KATHO-Ipsoc enkele jaren geleden lanceerden: een aanpak waarbij het proces centraal staat en het product niet bij voorbaat vaststaat².

Om dergelijke projecten alle kansen te geven zou een museum haar missie en strategie moeten aanpassen aan een idee van open innovatie en gemeenschapsvorming. Maar zo’n mentaliteitswijziging kan ook van onderop groeien, we moeten dus zeker niet wachten op een dergelijke strategische beslissing. Misschien is het ook niet nodig om heel het museum participatief te maken. Wel moeten we participatie gericht inzetten en er bewust mee bezig te zijn, ook op strategisch niveau.

Hosting: welke grenzen zijn er nodig?

Dit zijn projecten waarbij het museum de deuren openzet voor anderen. Zij kunnen de museumruimtes voor hun eigen doelstellingen gebruiken. Ook speciale avondopeningen, of momenten waarop er meer lawaai kan worden gemaakt, rekent Nina Simon tot deze categorie. Uiteraard is het nodig om voor al deze verschillende hostings goede afspraken te maken.

Onze commentaar

Hier verliest Nina Simon de inhoud volledig uit het oog! Participatie moet uiteindelijk nog wel ergens over gaan. Een museum is zeker bereid om toegevingen te doen, maar er is een grens.

Nina Simon bespreekt ook vooral hosting voor amateurorganisaties. Daar speelt het gemeenschapsaspect natuurlijk sterk. Ze gaat echter niet in op commerciële hosting. Ook de politieke druk die musea soms voelen om hun locaties open te stellen, komt niet ter sprake. We hebben dan ook het idee dat de rol van een museum als gemeenschapscentrum meer ingeburgerd is in Amerika. Misschien ook dat men daardoor de inhoud makkelijker loslaat? In Vlaanderen is hosting toch meer een bewuste keuze en zijn we geneigd om meer grenzen in te bouwen.

---

² F. VANTOMME, J. VAN LEEUWEN, H. VAN GENECHTEN, D. NUYTENS, J. NEYRINCK EN M. JACOBS, *Makelaardij in erfgoed: praktijkkennis voor bruggenbouwers*. Brussel, FARO, 2011. Zie ook: www.faronet.be/e-documenten/makelaardij-in-erfgoed-praktijkkennis-voor-bruggenbouwers

■ EVALUATIE EN OPVOLGING

Onze commentaar

De laatste hoofdstukken van *The Participatory Museum* gaan over evaluatie en management van dit soort projecten. Hier bleven we echter erg op onze honger zitten. Nina Simon komt eigenlijk niet verder dan een paar algemene principes, bijvoorbeeld dat u naast het resultaat ook het proces moet evalueren. Of dat u concrete en scherpe doelen moet formuleren per actor in het participatieproces. We vonden dit hoofdstuk wat theoretisch, al beseffen we ook dat er bij evaluatie meer komt kijken dan enkel een buikgevoel.

Wat we vooral missen is dat het boek eigenlijk niets vertelt over de opvolging van dit soort projecten nadien. Hoe zit het precies met de nawerking? Hoe vergroot u de duurzaamheid? Hoe houdt u de gemeenschap achteraf nog betrokken? Vragen waar ook Angela Jannelli mee te maken krijgt en niet meteen een antwoord op heeft. Maar misschien moeten we daar ook nederig in durven zijn: niet iedereen moet een levenslange band met het museum aangaan.

CONCLUSIE

Nina Simon deed jarenlang ervaring op in *science centres* en musea met een sterk maatschappelijk thema. Het boek *The Participatory Museum* biedt echter ook voor historische of kunstmusea een aantal interessante schema's om bewuster om te gaan met participatie:

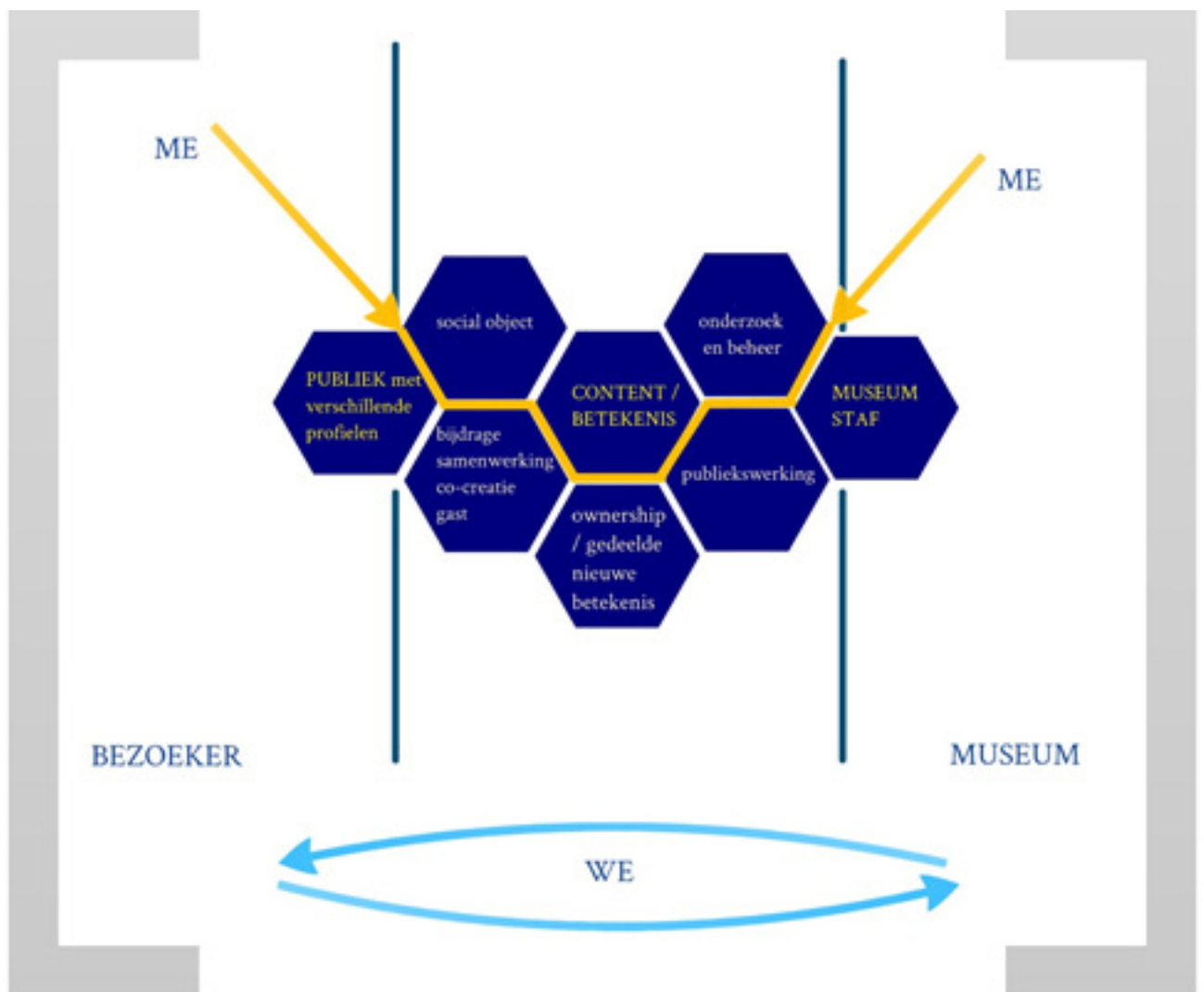
- ▶ **ME-to-WE:** over het zoeken naar persoonlijke ingangen en het groeien naar interactie. De rol die sociale objecten daarbij kunnen spelen was zeker inspirerend.
- ▶ **Vier types projecten:** het overzicht maakt het wisselende spanningsveld tussen de doelen van het museum en de doelen van de deelnemers duidelijk. Zo kunnen we bewuster beslissingen nemen en de implicaties voor de betrokkenen beter inschatten. Hoeveel onzekerheid wil het museum toelaten? Wat zijn de spelregels voor de participatie?
- ▶ **De rollen bij participatieve projecten:** en het belang om deze rollen toch duidelijk van elkaar af te bakenen.

Wel vonden we het een zeer Amerikaans boek. Nina Simon legt sterk de nadruk op 'contact', terwijl wij het gevoel hebben dat het toch ook om 'content' moet gaan. Nina Simons vertrekpunt (een participatief museum is een plaats waar bezoekers "inhoud kunnen creëren, delen en met anderen in contact kunnen komen over die inhoud") lijkt niet helemaal weerspiegeld in de tips die ze meegeeft, waarin net die 'inhoud' soms ongemerkt tussen de plooiën valt. We willen natuurlijk contact met een breder publiek, maar dan wel over een bepaalde inhoud. En met die inhoud bedoelen we dan niet alleen de traditionele wetenschappelijke disciplines als kunstgeschiedenis of geschiedenis. Het kan bijvoorbeeld ook gaan om erfgoedvaardigheden en reflexieve tools: wat is erfgoed? Waar kan u bronnen vinden? Hoe begint u aan stamboomonderzoek? Kortom: mensen anders leren kijken naar hun omgeving en een erfgoedbewustzijn stimuleren.

De open, participatieve aanpak waar dit boek voor pleit, vereist eigenlijk een mentaliteitswijziging. Het museum heeft niet langer het monopolie op kennis en expertise. We mogen immers niet vergeten dat de inhoudelijke experts ook aan de publiekskant kunnen zitten. Deze mensen hebben het museum niet nodig voor inhoudelijke elementen, maar wel voor publiekswerking. We kunnen hen ondersteunen in hoe ze het museum als communicatiemiddel kunnen gebruiken en hoe ze andere groepen kunnen bereiken. Angela Jannelli benadrukte bijvoorbeeld sterk dat cocreative tentoonstellingen er wel professioneel moeten uitzien, een '*home made look*' is niet de bedoeling; het museum moet helpen om de bijdrage aantrekkelijk te maken voor een breder publiek. Samenwerken met experts kan op die manier voor alle betrokkenen een mooie win-winsituatie opleveren.

Nina Simon legt amper linken naar collectievorming, toch de kernopdracht van een museum. En daarom ook een reden waarom dit soort projecten moeilijk kunnen liggen. Wat doet het museum met de objecten en vooral met de verhalen die dit soort projecten opleveren? Hoe selecteren en bewaren? Angela Jannelli gaf aan dat een museum er ook voor kan kiezen om die ruime participatie te beperken tot bepaalde delen van het museum. In Frankfurt is dat de hedendaagse vleugel 'Frankfurt jetzt', andere afdelingen werken klassieker. En dat hoeft geen probleem te zijn, zolang de participatieve medewerkers niet op een eiland zitten (of scheef bekeken worden).

We komen tot de conclusie dat voor ons 'betekenis' centraal moet staan in participatieve projecten. Vandaar een toevoeging aan het ME-to-WE-schema en een centraal stellen van 'content' in elke vorm van participatieve samenwerking. En dan niet alleen de 'content' die de curator of de wetenschapper aan erfgoed hecht. Ook de visies van de bezoekers zijn belangrijk. Het duurzaam opbouwen van een gedeeld - Nina Simon gebruikt hiervoor de toepasselijke term *ownership* - en kritisch verhaal vanuit de inhoud, dat is de uitdaging!

Een zinvolle – of nog: betekenisvolle - samenwerking, waarbij de inhoud centraal blijft staan en zelfs de reden voor participatieve vormt, maakt zowel het publiek als het museum zelf, participanten.

Een bezoeker, vrijwilliger, expert of participant stapt in het verhaal als een 'me'. Via enerzijds een goede opstelling met social objects, of anderzijds een van de participatieve samenwerkingsvormen, komt hij of zij tot een bijdrage aan de inhoud van het museum (content). De bezoeker wordt deel van het geheel 'we' (*ownership*), dat u gerust mag vertalen als een erfgoedgemeenschap rond een bepaalde inhoud.

Maar ook het museum start als een 'me'. Het museum doet, vanuit zijn kerninhoud, bijdragen op het gebied van onderzoek en publiekswerking en drukt dus ook een stempel op die inhoud.

Een eindresultaat kan er maar zijn als er op voorhand een goede afbakening van het participatieve proces is. In feite is een erfgoedgemeenschap immers geen vaststaand gegeven, maar een voortdurend proces van participatie en nieuwe betekenissen.